

ВІДГУК
офіційного опонента Калініченко Олени Василівни,
кандидата педагогічних наук,
на дисертаційну роботу Джафарової Оксани Сергіївни
«Активізація творчого самовираження учнів початкових класів
санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Актуальність проблеми, обраної Джафаровою О. С. для дисертаційного дослідження, не викликає сумнівів, адже в сучасних умовах реформування системи освіти здійснення естетичного виховання учнів є одним із головних напрямів педагогічної діяльності. Водночас, у педагогічній науці й практиці недостатньо досліджено потенціал санаторних шкіл-інтернатів в напрямі творчого розвитку особистості школярів, формування їх творчих якостей, позитивного впливу художньої творчості на покращення стану здоров'я вихованців. Відсутність навчально-методичного забезпечення художньо-творчої діяльності школярів у системі санаторних шкіл-інтернатів обмежує можливості творчого самовираження учнів, зокрема початкових класів.

Дисертанткою детально обґрунтовано актуальність проблеми творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності, проаналізовано ступінь розробленості проблеми у педагогічній науці та практиці, а також встановлено суперечності, подолання яких зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Актуальність і доцільність теми дослідження Джафарової Оксани Сергіївни підтверджується й тим, що дана тема є складником науково-дослідної роботи лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України з теми «Методичне забезпечення змісту мистецької освіти та естетичного виховання в середній загальноосвітній школі».

Авторкою лаконічно сформульовано мету і завдання дисертаційного дослідження, чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, дібрано відповідні методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів, наведено їх теоретичне і практичне значення.

Перебіг і результати проведеного дослідження апробовані на міжнародних та всеукраїнських конференціях. У публікаціях здобувача та авторефераті повністю відображено основні положення й висновки дисертації. Їх висвітлено в шістнадцяти одноосібних наукових і навчально-методичних працях, а саме: у дев'яти статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях, в одній статті в зарубіжному періодичному виданні, в одному навчальному посібнику, у п'яти статтях у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації логічно й ґрунтовно відображає задум і концепцію дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до

розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (305 найменувань, із них 5 іноземними мовами) та 6 додатків на 48 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 306 сторінок, з них 216 сторінок основного тексту. Робота містить 26 таблиць та 10 рисунків на 20 сторінках (7 таблиць на 12 повних сторінках в основному тексті дисертації).

У першому розділі – «Теоретичні засади творчого самовираження учнів початкових класів у процесі художньої діяльності» – викладено узагальнений аналіз наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, мистецтвознавства, мистецької педагогіки, який засвідчив міждисциплінарний характер досліджуваної проблеми і різноаспектність розуміння феномену творчого самовираження. Це дало можливість авторці запропонувати власне трактування поняття «творчого самовираження учнів початкових класів у процесі художньої діяльності» як саморозкриття і творчого самовиявлення «образу-Я» – уявлень про себе, бажань, прагнень, думок, почуттів школярами 6 (7)–10 років у процесі створення і презентації художніх образів.

Дисертанткою розкрито сутність творчого самовираження учнів початкової школи у процесі художньої діяльності (як продуктивної образотворчої діяльності) та з'ясовано її виховний потенціал як засобу активізації творчого самовираження у молодшому шкільному віці.

Як позитивне слід зазначити, що авторка не тільки виокремлює найбільш дієві різновиди художньої діяльності стосовно молодших школярів (малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання), але й описує можливості кожного різновиду у розвитку творчого самовираження, що може стати корисним для педагогів образотворчого мистецтва і вчителів початкової школи у цілеспрямованому виборі ними певних художньо-творчих завдань.

Варто наголосити на обґрунтуванні авторкою свого припущення щодо необхідності педагогічного супроводу творчого самовираження молодших школярів з метою підвищення ефективності цього процесу. Зроблено висновок, що для такого педагогічного супроводу необхідною є активізація творчого самовираження учнів у художній діяльності, яку дисертантка розглядає як комплекс педагогічних засобів спонукання особистості до творчого самовираження. А саме: мотивування учнів до розкриття своєї особистості художніми засобами; залучення до художньо-творчої взаємодії і мистецького спілкування з однолітками та дорослими; стимулювання творчо проявляти себе у різних видах художньої діяльності й цим багаторазово переживати радість творчості та широкий спектр позитивних емоцій.

У другому розділі – «Особливості творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності» – Джафаровою О. С. розкрито специфіку художньої діяльності в умовах роботи санаторних шкіл-інтернатів, де вона може використовуватися як важливий складник комплексу медико-реабілітаційних процедур, навчально-виховних, дозвіллевих, арт-терапевтичних форм і видів роботи з вихованцями.

Науково обґрунтовані критерії та показники творчого самовираження молодших школярів дали змогу дисертантці виявити стан творчого самовираження

учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності та провести констатувальний експеримент.

Беззаперечною новизною дослідження є визначення і обґрунтування педагогічних умов, які сприяють творчому самовираженню молодших школярів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності, викладені у третьому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов і технології активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності». Такими педагогічними умовами є опанування молодшими школярами понять образотворчого мистецтва в контексті пізнання законів природи; упровадження регіонального компоненту у зміст художнього навчання й виховання санаторних шкіл-інтернатів; розширення можливостей творчого самовираження учнів 6(7)–10 років у процесі використання нетрадиційних художніх технік; ампліфікація художнього досвіду учнів початкових класів в умовах гурткової роботи санаторних шкіл-інтернатів.

На особливу увагу заслуговує перша педагогічна умова – опанування молодшими школярами понять образотворчого мистецтва в контексті пізнання законів природи, що є надзвичайно актуальним і доцільним з огляду на використання природних факторів у роботі санаторних шкіл-інтернатів. Дана педагогічна умова ґрунтується на розумінні того, що знання понять образотворчого мистецтва становлять необхідний базис для творчого самовираження. Організовані педагогами спостереження, дослідження, обговорення природних об'єктів, явищ та їх властивостей дають учням змогу осягнути сутність законів природи – гравітації, рівноваги, симетрії, оптики, ритму – й на цій підставі дійти розуміння понять образотворчого мистецтва: таких як композиція, форма, колір, об'єм, простір, рух тощо. Дисертанткою розроблено спеціальний комплекс художніх ігор-вправ, що дає учням можливість відчути, пережити, уявити різні настрої, емоції, почуття, пов'язані з природою, та передати їх художньою мовою під час виконання творчих завдань.

Розроблені Джафаровою О.С. педагогічні умови не втратять своєї значущості у санаторних школах-інтернатах будь-якого іншого регіону України.

Досвід упровадження розроблених авторкою педагогічних умов, які сприяють творчому самовираженню молодших школярів, заслуговує на впровадження у санаторних школах-інтернатах різних регіонів України, а також у навчальних закладах різних типів.

Науково-практичним надбанням дисертантки є технологія активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності, етапами якої є споглядально-наслідувальний, пошуково-пізнавальний, творчо-активний, творчо-репрезентативний, рефлексивний, відповідно до кожного з яких добиралися групи методів.

Практичне значення дисертаційного дослідження насамперед важливе в активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів, проте його результати можуть бути використані вчителями

образотворчого мистецтва та початкових класів у мережі інтернатних закладів, системі загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів; у процесі підготовки майбутніх вчителів мистецтва і початкової школи (курси «Образотворче мистецтво з методикою викладання в початковій школі», «Трудове навчання з методикою викладання в початковій школі», «Інтегроване вивчення “Мистецтва” і технології навчання в початковій школі»); в організації педагогічної практики студентів вищих педагогічних навчальних закладів; у системі післядипломної педагогічної освіти.

Варто зазначити розроблену Джафаровою О. С. методику діагностування творчого самовираження молодших школярів у процесі художньої діяльності, яка становить цінність і зацікавить педагогів, а також авторську програму і систему занять гуртка з художньої діяльності молодших школярів «Художні казки кримської природи. Створюємо власноруч», що має незаперечне практичне значення та може використовуватися вчителями у гуртковій роботі.

Констатувальний і формувальний експерименти проведено згідно з вимогами до дисертаційного дослідження, із застосуванням адекватно розробленого методичного інструментарію.

Зміст, результати роботи, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають основним положенням дисертації. Матеріали дисертації оформлено згідно з вимогами до текстів наукового характеру. На позитивну оцінку заслуговують додатки, які унаочнюють результати експериментальної роботи.

Високо оцінюючи представлену роботу, висловимо деякі зауваження.

1. Дисертантка відзначає унікальність художньої діяльності як дієвого засобу у творчому розвитку особистості й досліджує її можливості в активізації творчого самовираження молодших школярів, що допомагає вихованцям санаторних шкіл-інтернатів увійти у соціум і бути успішними і зреалізованими в ньому. При цьому в переліку найбільш дієвих видів художньої діяльності у розвитку творчого самовираження відсутня декоративна діяльність, при тому що декоративне мистецтво близьке молодшим школярам, воно відповідає характерному для цього віку естетичному сприйманню природних об'єктів, предметів, людей та інтер'єру.

2. Серед різновидів художньої діяльності, що мають значний потенціал у активізації творчого самовираження молодших школярів, Джафарова О. С. виділяє художнє конструювання. Однак, у описі формувального експерименту (параграф 3.2) дисертантка представила його перебіг на прикладах малювання, аплікації, ліплення учнів; не наведено також зразків учнівських робіт з художнього конструювання у Додатках.

3. На основі узагальнення наукових джерел у галузі мистецької педагогіки дисертантка дійшла висновків про благотворний вплив на творче самовираження учнів початкових класів вивчення ними засобів, технік і прийомів різних видів художньої діяльності в їх комплексі (висновки до параграфа 1.2). З огляду на це, у параграфі 3.2 слід було б навести приклади набуття учнями досвіду творчого самовираження у комплексній художній діяльності, зокрема, у ході інтегрованих уроків мистецтва.

4. Вважаємо необхідність обґрунтування окремих методів у активізації творчого самовираження молодших школярів, зокрема, доцільності використання методики М. Щетиніна, адаптованої дисертанткою відповідно до завдань дослідження.

5. Привертає увагу надмірна, як на наш погляд, кількість таблиць у дисертації. Вважаємо, що окремі з них, як-от: таблиця 2.1 – «Потенційні особливості проявів особистості учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів» (параграф 2.1), таблиця 3.4. – «Технологія активізації учнів початкових класів (параграф 3.1) можна було б замінити описовим викладом».

Зазначені зауваження суттєво не впливають на загальний позитивний висновок щодо оцінки дисертаційного дослідження Джафарової О. С.

На підставі аналізу дисертації, автореферату та публікацій можна зробити висновок, що виконана робота є самостійним дослідженням, яке містить нові наукові результати в галузі теорії й методики виховання та повністю відповідає обраній спеціальності.

Висновок. Кандидатська дисертація «Активізація творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності» є завершеною науковою працею, яка за обсягом, змістом, обґрунтованістю проведених досліджень, новизною одержаних результатів, теоретичною та практичною значущістю відповідає вимогам, зокрема пунктам 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 щодо дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а її авторка, Джафарова Оксана Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри комп'ютерних
технологій дизайну і графіки
Національного авіаційного університету

О. В. Калініченко

